

КРОНА

ГЕНДЕРНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР

ЯІ

2 / 2014 (36)

і

Г
Е
Н
Д
Е
Р
Н
И
Й
Ж
У
Р
Н
А
Л

П
О
Л
І
Т
И
К
А

Д
Е
Р

Г Е Н Д Е Р Н И Й Ж У Р Н А Л

ЧИ Є ДЛЯ ЖІНКИ МІСЦЕ У ПОЛІТИЦІ АБО ГЕНДЕРНІ КВОТИ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?

ТЕТЯНА КАРАСЬ

Усюди на політичних заходах (і не тільки) ми чуємо, що Україна – це країна, яка наслідує принципи демократії. Однак існує думка, що індикатором демократичності може слугувати рівень представництва жінок в органах державної влади¹. Наразі в українському парламенті лише 9,4 % жінок, що відносить нашу країну на 117 місце за відсотком представництва жінок серед різних парламентів світу². Тож чи можемо ми вважати себе демократичною державою, зважаючи на такий низький рівень представництва жінок у Верховній Раді? На мою думку, для виправлення цієї ситуації необхідно запровадити гендерні квоти. Але чи готові до цього суспільство та політичні партії та як вони ставляться до такого типу позитивної дискримінації? На ці питання намагатимусь відповісти далі.

Гендерний аналіз списків політичних партій та програм

Серед 445 осіб депутатського корпусу попереднього (сьомого) скликання жінок було лише 42, тобто 9,4 %. Серед 185 представників/ць «Партії Регіонів» було обрано 14 жінок, серед 101 представника/ці ВО «Батьківщина» – 11 жінок, у партії «Удар» серед 40 представників/ць – 7 жінок. Із 37 представників/ць ВО «Свобода» – лише 2 жінки. Від Комуністичної партії України до Верховної Ради пройшло 6 жінок із

32 представників/ць. Ще 2 жінки було обрано як самовисуванець за мажоритарною системою³.

Уважається, що важливим чинником для збільшення кількості жінок є тип виборчої системи. В Україні ми маємо змішану виборчу систему, тому для аналізу виборів 2012 року розглянемо окремо мажоритарну та пропорційну системи.

Відповідно до результатів виборів за пропорційною системою, з «Партії регіонів» до Верховної Ради було обрано 72 особи, з яких 8 – жінки (11,1 % від загалу); із ВО «Батьківщина» – 62 депутати/ток, з яких 7 жінок (11,2 %); з партії «УДАР Віталія Кличка» – 34 особи, з яких 7 жінок (20,5 %); з Комуністичної партії України – 32 депутати/ток, з яких 6 жінок (18,75 %)⁴. Як бачимо, партії-лідерки мали чи не найменшу у відсотковому співвідношенні кількість жінок у своєму складі.

Незважаючи на те, що ВО «Батьківщина» мала на час виборів 2012

жінки, у третій – одна. Спостерігалася тенденція до того, що на 9 чоловіків у списку припадала 1 жінка.

У «Партії Регіонів» бачимо дещо схожу ситуацію стосовно відношення кількості жінок до кількості чоловіків, однак у списку вони з'являються значно раніше (під номерами 2, 6, 13, 25, 45, 47, 60, 65⁶). У списку партії «УДАР Віталія Кличка» політикесам надані такі місця у списку: 4, 6, 8, 11, 16, 31⁷ – як бачимо, у першій десятці з'явилися 4 жінки, які у списку розташовані через одну з чоловіками; у другій десятці й далі розташування не є настільки рівномірним, і кількість жінок дещо зменшується.

Комуністична партія України розташувала жінок під такими номерами у списку: 16, 22, 24, 28, 32⁸. Як бачимо, депутатки тут перебувають ближче до кінця списку, кандидатів з якого було обрано. Таким чином, певна демократичність розташування, яка спостерігалася у списку партії «УДАР», не має місця.

року лідерку та засновницю своєї партії, політика стосовно просування жінок у списку вище не спостерігається: перша жінка, яка з'являється у списку, йшла аж під 14-м номером, далі депутатки розташовані під такими номерами: 18, 26, 38, 53, 55, 60⁵. У першій десятці жінок не було взагалі, у другій – дві

У списку серед перших 30 кандидатів, які були обрані до Верховної Ради з ВО «Свобода», немає жодної жінки. За мажоритарною системою до цієї партії було обрано всього дві пред-

«Більше половини населення підтримують певну ідею заохочення жінок для участі у політиці.»

«Жінка не сприймається окремо від материнства, дітей та сім'ї. Є зацікавленість у формуванні провідної ролі та місця жінок у так званих «жіночих сферах», тобто там, де жінки і так представлені достатньо.»

ставниці.

Від «Партії регіонів» до Верховної ради за мажоритарною системою потрапило 6 жінок, від ВО «Батьківщина» – 4, і дві політикеси пройшли до парламенту як самовисуванці.

Якщо врахувати кількість жінок, які пройшли до Верховної Ради за допомогою пропорційної та мажоритарної систем, то за першою було обрано 28 жінок, а за другою – 14. Отже, дві третини жінок були обрані за пропорційною системою, що вкотре підтверджує її ефективність в обранні жінок до парламенту.

У програмах та статутах вищезазначених партій роль жінки висвітлюється по-різному. Наприклад, у програмі партії ВО «Батьківщина» існують конкретні пункти, які мають на меті запровадження гендерного паритету⁹. Однак жінка не сприймається окремо від материнства, дітей та сім'ї. Партія зацікавлена у формуванні провідної ролі та місця жінок у так званих «жіночих сферах», тобто там, де жінки і так представлені достатньо.

Досить схоже порушуються ці питання і в програмах інших партій. У програмі та статуті «Партії регіонів» згадуються два основні напрями політики стосовно жінок. Перший формує роль жінки у суспільно-політичному житті: «Чим далі, тим вагомішою повинна ставати роль українських жінок в усіх сферах життєдіяльності суспільства, на всіх рівнях влади»¹⁰. Другий стосується сфери материнства і дитинства та підтримки жінки як матері.

У програмі ВО «Свобода» не робиться жодного акценту на політиці, яка могла б стосуватись жінок. Комуністична партія України у своїй програмі згадує основні напрями діяльності, що стосуються жінок як матерів у контексті захисту материнства і дитинства¹¹.

Суттєво відрізняється програма партії «УДАР» Віталія Кличка. У ній, окрім уже згадуваних материнства і дитинства, приділяється суттєва увага гендерній політиці країни та основним підходам до покращення становища жінок як на ринку праці, так і на ви-

щих щаблях влади. Гендерна політика у програмі партії проходить під гаслом «Жінкам та чоловікам рівні права та можливості». У статуті партії міститься гендерний блок, у якому передбачені пункти стосовно подолання асиметрії розподілу економічних, владних і соціальних ресурсів¹². Відображення принципів гендерної рівності ми бачимо і в списку партії «УДАР» Віталія Кличка, де депутатки, представлені у першій десятці, займають 40 % списку.

Оскільки більшість партій все ще не схильні говорити про гендерну рівність, то політика держави, безперечно, відображає політику більшості, а отже, і далі спостерігається ігноруван-

та 2012 року.

Станом на 2012 рік розподіл думок щодо твердження «Необхідно активно заохочувати участь жінок у політиці на всіх рівнях влади» був таким: 20 % – не згодні з цією ідеєю, 23,7 % – вагалися у певних відповідях і 57,1 % були згодні з цими твердженнями. Тобто більше половини населення підтримують певну ідею заохочення жінок для участі у політиці. Цікаво, що відповіді чоловіків та жінок на ці питання суттєво різняться. Так 66,1 % жінок і лише 44,8 % чоловіків згодні з тим, що участь жінок у політиці на всіх рівнях влади потрібно заохочувати. І так само неоднакова кількість жінок і чоловіків, які обрали категорію «не погоджуюся»: 12,7 % жінок проти 28,9 % чоловіків.

Як бачимо, незважаючи на загальні суспільні настрої застосування певного заохочення для жінок у політиці, чоловіки все одно схильні надавати політикесам менше можливостей для

Таблиця 1. Розподіл відповідей на запитання: «Для того, щоб збільшити кількість жінок серед депутатів Верховної Ради, пропонується застосувати гендерні квоти. Як ви ставитесь до такої пропозиції: підтримуєте чи не підтримуєте її?», %

	2005	2008	2010	2012
Підтримую	52,8*	51,3**	47,6**	45,0*
Не підтримую	17,9**	18,1	22,2	24,1**
Немає власної думки з цього питання	15,9	17,8	17,9	17,1
ВС/НЗ	11,8	11,6	11,1	12,5
ВІД	1,6	1,2	2,3	1,2
ВСЬОГО	100	100	100	100

* значущість відмінностей на рівні $p < 0,01$;

** значущість відмінностей на рівні $p < 0,05$.

ня гендерних проблем з боку влади.

Ставлення українського суспільства до впровадження гендерного квотування

Суспільна думка є важливим компонентом у відтворенні гендерних відносин. Можемо виявити, чи готові українці та українки обирати жінок-лідерок і як ставляться до гендерних квот. Емпіричну основу аналізу громадської думки дорослого населення України становлять масиви даних Київського Міжнародного інституту соціології за 1999, 2005, 2007, 2008, 2010

просування у цій сфері, тоді як самі жінки частіше згодні з тим, що їм необхідно розвивати свій потенціал.

Уявлення про необхідність заохочення жінок у політиці невід'ємно пов'язані із уявленням про роль жінки та з необхідністю її присутності у політиці. Оцінюючи твердження «Участь жінок у політиці могла б покращити стан справ», понад 50 % респондентів і респонденток схильні погоджуватись із ним. З часом відбувається зменшення кількості тих, хто не може визначитись із своєю думкою щодо цього питання (21,7 % у 2007 році проти 28 % у 1999

«Основними перешкодами на шляху жінок є корумпованість влади, гегемонне середовище чоловіків, недостатня освітня кампанія, що розвивала б лідерські якості, а також стереотипи та брак економічних ресурсів.»

році). Але порівняно з 1999 роком спостерігається тенденція до збільшення кількості тих, хто не погоджується із наведеним вище твердженням – з 13,5 % до 18,8 %.

Отже, більше половини опитаних підтримують ідею збільшення кількості жінок у політиці. Але ж яка кількість жінок має бути у парламенті?

Під час відповіді на запитання: «Скільки депутаток має бути серед депутатів Верховної Ради України?» рес-

розподіл відповідей на поставлене питання статистично значущо залежить від статі. Починаючи з 2005 року серед чоловіків спостерігається тенденція до меншої підтримки впровадження гендерних квот: порівняно з 2012 роком вона зменшилась на 8,8 %. Якщо кількість жінок, які підтримують впровадження гендерних квот, перевищує 50 %, то кількість чоловіків, які підтримали б цю ініціативу, не доходить до цієї межі.

Відповідь на це питання також залежить від віку. Суттєва відмінність спостерігається між віковими категоріями 18-29 та 30-39 років. Так, на 10 % менше жінок віком 18-29 років обирають категорію «підтримую», на відміну від вікової категорії 30-39. Можемо припустити, що старші жінки мали досвід дискримінації по відношенню до себе за

ознакою статі, а тому підтримують позитивні дії, тоді як молодші ще не мали такого досвіду.

понденти й респондентки переважно обирали такі варіанти відповідей: «приблизно половина» (у 2007 році цю категорію обрали 29,2 % опитаних, а у 2010 – 30,5 %) та «третина» (у 2007 році – 21,8 % опитаних, а у 2010 році – 19,8 %). Жінки більше, ніж чоловіки, схильні вважати, що жінок у парламенті має бути приблизно половина.

Як відомо, одним із типів заохочень або підтримувальних дій є гендерні квоти. Чи змінювалась громадська думка щодо впровадження гендерних квот в українському парламенті протягом 2005-2012 років? Кількість тих, хто підтримує впровадження гендерних квот за сім років дещо зменшилась (див. табл. 1). Суттєва різниця спостерігається між кількістю тих, хто обрав категорію «підтримую» у 2008 та у 2010 роках, бо вона зменшилась на 3,7 %. Загалом кількість тих, хто підтримує даний механізм, зменшилась у період з 2005 по 2012 рр. на 7,8 %.

Імовірно, що підтримка чи не підтримка гендерного квотування може бути пов'язана із тією партією, за яку б проголосували громадяни на виборах, адже, враховуючи раніше розглянуті програми партій, не всі вони зосереджені на вирішенні гендерних питань. Для аналізу було обрано ті політичні сили, які були представлені у Верховній Раді VII скликання.

Найбільша підтримка гендерних квот серед прихильників/ць партії ВО «Батьківщина» – 57,4 %. Рівномірний розподіл маємо серед прихильників/ць інших політичних сил, вони підтримують впровадження гендерного квотування в межах 45 %. Можливо, загальна підтримка гендерних квот станом на 2012 рік зменшилась через те, що до влади прийшли ті політичні сили, які не мали на меті регулювання гендерної політики, принаймні так,

як зазначено у їхніх програмах. Висока ж підтримка гендерних квот серед прихильників/ць ВО «Батьківщина», імовірно, зумовлена сформованим образом жінки-лідерки, яка стоїть на чолі політичної партії, а отже, нівелює ряд упреджень стосовно некваліфікованості чи недостатньої освіченості жінок для діяльності у політичній сфері.

Думки експертного кола: чи варто запроваджувати гендерні квоти в Україні

Думки експертного кола: чи варто запроваджувати гендерні квоти в Україні

Для з'ясування експертних думок були проведені глибинні інтерв'ю. До експертного кола увійшли дослідниці та громадські діячки, які безпосередньо знаються на темі «гендер і політика».

Усі експертки висловились однозначно щодо необхідності участі жінок у політиці. **К. Левченко** (президентка «Ла Страда-Україна») зазначила: «Якщо ми говоримо про представницьку демократію, то мають бути представлені і жінки, і чоловіки».

Загалом експертки виокремили низку причин, через які жінки не мають змоги на рівні з чоловіками бути представленими на вищих щаблях влади. **Т. Марценюк** (доцентка кафедри соціології, Національний університет «Кієво-Могилянська академія») зазначила, що високий рівень корумпованості у державі не дає змоги жінкам реалізувати свої права у сфері політики. Також було виокремлено медійний дискурс як такий, що сповнений упреджень стосовно жінок. **Т. Марценюк** зазначила два основні дискурси, у яких жінка може сприйматися суспільством: берегиня та барбі.

Окрім того, важливою є кількість публікацій про жінок та про чоловіків. Ось як про це сказала **О. Єна** (керівниця програми «Жінки-Лідери» Національного Демократичного інституту): «Якщо говорити про співвідношення публікацій про чоловіків і про жінок, або там, де жінки і чоловіки дають якісь коментарі, то це 20 % публікацій про жінок і з жінками та 80 % з чоловіками». Фактично, усі експертки виокремлювали стереотипні уявлення як один із основних чинників, що заважає жінкам реалізовувати свою кар'єру в публічному просторі.

Основними перешкодами на шляху жінок є корумпованість влади, гегемонне середовище чоловіків, недостатня освітня кампанія, що розвивала б лідерські якості, а також стереотипи

та брак економічних ресурсів.

На основі виокремлених пере-

сності застосування і освітніх підходів, й імплементації гендерних квот. **С. Ходакова** (голова правління ВООГО «Відкрите суспільство») також виступила за впровадження гендерних квот: *«Якщо ми подивимося на світову практику, то вона говорить, що використання квот збільшує зростання жінок у парламенті на 4,4 % протягом одного десятиріччя, тобто це досить позитивна міра, яка має свої результати».*

типні уявлення про традиційні жіночі ролі, нестача економічних ресурсів та відсутність належної освіти. Тому ті досягнення, які має на сьогодні гендерна політика в Україні, є дійсно важливою та невід'ємною частиною демократичного шляху країни. Враховуючи те, що лише одна політична партія сьогодні зберегла у своїх виборчих списках принцип того, що у першій десятці має бути 40 % кандидатів/ток тієї статі, яка менше представлена у Верховній Раді, то ми можемо говорити про певний прогрес. Адже під час попередніх скликань це питання взагалі не ставилося, а отже, і не вважалося важливим. Хоча зміна суспільної думки стосовно імплементації гендерних квот чи зміни кількості жінок у Верховній Раді відбувається доволі повільно, прогрес все одно є, тож є і перспектива покращення становища за умови застосування механізмів, згаданих експертками.

шкод респондентки наводили можливі варіанти вирішення проблеми малого представництва жінок у парламенті. Так, **Т. Марценюк** як швидкий метод назвала тренінги та введення лідерської освіти для жінок, за прикладом Швеції. **О. Єна** у своїх порадах робить акцент на інформаційній кампанії стосовно сприйняття жінки як лідерки.

Щодо самого типу квот, то експертки одностайно наголосили на необхідності для України саме законодавчих квот, бо в сучасних реаліях уявити, що кожна партія погодиться на впровадження добровільних партійних квот, майже неможливо. *«Мені здається, що в принципі, більш реалістично – любувати певні законодавчі квоти, але знову ж таки: Верховна Рада, де чоловіки становлять 90 %, не проголошує за те, щоб їх стало 80 %»* (**Т. Марценюк**). Таким чином, хоча б за умови примусу можливо досягти того, що жінки матимуть більше шансів пройти до парламенту.

До гендерних квот як до одного з механізмів, що необхідний для збільшення кількості політиків у Верховній Раді, експертки ставляться прихильно: *«Це є реалізація четвертої статті конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок про тимчасові спеціальні заходи»* (**К. Левченко**). Од-

Враховуючи думки експертної спільноти, бачимо, що перспективи реалізації політики гендерної рівності в Україні є. Для впровадження цієї політики одного

Отже, в українському суспільстві існує суперечлива ситуація у сфері гендерних відносин. Програми політичних партій, якщо і торкаються певних гендерних питань, загалом не відтворюють зацікавлення у збільшенні кількості жінок у політиці. Суспільство та громадські організації більшою мірою готові до прийняття таких дій, що в майбутньому створять умови для рівної участі жінок та чоловіків у політиці. Ураховуючи те, що близько половини українців та українок підтримують упровадження гендерних квот, а не менше 70 % вважають, що жінок має бути більше ¼ складу парламенту, то готовність суспільства до змін є. Тим більше, що і громадські організації активно пропагують механізми досягнення гендерного паритету.

«Світова практика говорить, що використання квот збільшує зростання жінок у парламенті на 4,4 % протягом одного десятиріччя, тобто ця позитивна міра має свої результати.»

нак жодна з респонденток не зазначила, що цей механізм є єдиним можливим для досягнення гендерної рівності. Основною ідеєю був наголос на комплекс-

механізму буде недостатньо, оскільки в суспільстві існує багато перешкод на шляху до досягнення гендерної рівності: це корупційність влади, стерео-

¹ Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства / [за ред. Т. Тележка] – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2002 – 121 с.

² Women in national parliaments. World classification – 1st April 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif010413.htm>.

³ Результати волевиявлення встановлено [Електронний ресурс] / Голос України № 214, – 13 листопада 2012. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/userfiles/file/131112/4-10-u.pdf>.

⁴ Центральна виборча комісія. Офіційний сервер [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/>.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Програма партії «Батьківщина» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://batkivshchyna.te.ua/?page=prog&sub=1>.

¹⁰ Програма «Партії регіонів» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://static.partyofregions.ua/uploads/document/file/4fe18a/4fe18a59c4ca42a829000001/program_party_of_regions.pdf.

¹¹ Програма Комуністичної партії України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kpu.ua/programmaкпу>.

¹² Програма партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://klichko.org/about/programma>.